VIKIPEEDIA

Vepsa keel

Vepsa keel on läänemeresoome keelte põhjarühma kuuluv keel, mida kõneldakse Venemaal Karjala Vabariigi lõunaosas ja Leningradi oblasti idaosas ning Vologda oblasti lääneosas. Vepsa keel on vepslaste emakeel. Vepsa keeles on kokku trükitud veidi üle 70 raamatu, tänapäeval antakse välja ajalehte Kodima. 2010. aasta rahvaloenduse andmetel oskas Venemaal vepsa keelt 3613 inimest.[1]

Eristatakse kolme peamurret: põhja- ehk äänisvepsa, kesk- ja lõunavepsa. Murdeerinevused on väikesed. Mõnikord peetakse ka lüüdi keelt vepsa keele murdeks.

Vepsa keel (vepsän kel')	
Kõneldakse	Venemaal
Piirkonnad	Põhja-Euroopa
Kokku kõnelejaid	5800 (2002. a loendus)
Keelesugulus	uurali keeled soomeugri keeled soome-saami keeled läänemeresoome keeled **vepsa keel**
Ametlik staatus	
Ametlik keel	-
Kiri	ladina
Keelekoodid	
ISO 639-2	fiu (teised soomeugri keeled)

Sisukord

Klassifikatsioon ja ajalugu
Tähestik
Grammatika
Isikulised asesõnad
Küsisõnad
Keelenäiteid
Vaata ka
Viited
Kirjandus
Välislingid

Klassifikatsioon ja ajalugu

Vepsa keelt on liigitatud läänemeresoome keelte põhjarühma (nagu ka soome, karjala ja isuri keelt).[2] Vepsa keele eellaseks on peetud *laadoga* ehk *muinaskarjala* algkeelt, millest on kujunenud nii karjala, vepsa kui isuri keel ja mis Petri Kallio hinnangul tekkis kõige varem 700. aasta paiku pKr. Sel ajal jõudis arheoloogiliselt tuvastatav Lääne-Soomele omane materiaalne kultuur Laadoga ümbrusse.[3][4] Tiit-Rein Viitso klassifikatsiooni järgi pärinevad vepsa murded aga läänemeresoome harust, kuhu peale nende kuulub veel vaid enamik karjala keele murdeid.[5]

Vepsa keele tekkimise ajaks on Pekka Sammallahti hinnanud viikingiaega (800–1050 pKr)[6] ja selle sünnikohaks on peetud Laadoga kagurannikut, kus alates 9.–10. sajandist kujunenud kääbaskalmete kultuuri on omistatud vepslastele. Kääbaste leiuainest analüüsides ja piirkonna mitteläänemeresoome substraati arvestades on arheoloog Valter Lang jõudnud seisukohale, et algselt ei kasutanud neid siiski mitte läänemeresoomlased, vaid rahvastik, kes kõneles lääneuurali keele seda vormi, millest tänapäevani on säilinud vaid saami keeled. Tema hinnangul hakkas vepsa keel kujunema siis, kui 13.–14. sajandil levis

sinna Karjala kultuurimõju (ja ilmselt ka karjalasi) ning kohalikud inimesed läksid üle läänemeresoome keelele.[7] Kallio arvates on vepsa keel läänemeresoome keeltest kõige hiljem oma praegusele levikualale jõudnud, mis seletab ka vepsa murrete suurt omavahelist sarnasust.[8]

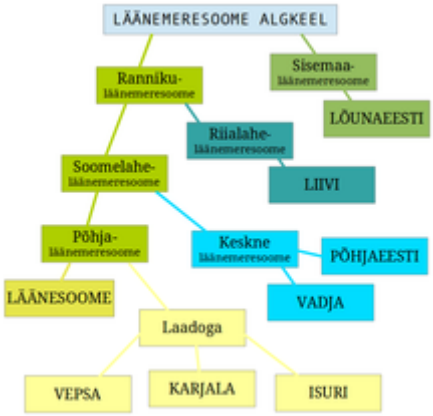

Vepsa keele paiknemine läänemeresoome keelepuul Petri Kallio ja Valter Langi järgi

Vanimad kirjalikud ülestähendused pärinevad 19. sajandi algusest. Ladinatähestikuline kirjakeel, mille aluseks sai keskmurre, loodi 1932. aastal, kuid see ei leidnud kasutamist ning hääbus. 1937. aastal katsetati vepsa keele kirjutamist kirillitsaga, aga ka see ei levinud. Uuesti hakati vepsa kirjakeelt elustama 1990. aasta paiku.

Tähestik

1932. aasta tähestik.

A a, Ä ä, B b, C c, Ç ç, D d, E e, F f, G g, H h, I i, J j, K k, L l, M m, N n, O o, Ö ö, P p, R r, S s, Ş ş, T t, U u, V v, Y y, Z z, Ƶ ƶ, | ’

Vepsakeelne aabits (1930. aastatest)

Tänapäeva vepsa tähestikus on 28 tähte ja üks lisamärk.

a A, b B, c C, č Č, d D, e E, f F, g G, h H, i I, j J, k K, l L, m M, n N, o O, p P, r R, s S, š Š, z Z, ž Ž, t T, u U, v V, ü Ü, ä Ä, ö Ö, '

Ülakomaga (') märgitakse eelneva kaashääliku peenendust ehk palatalisatsiooni: *sel'g* (selg).

Rõhk on sõna esimesel silbil. Täishäälikute ühildumine (vokaalharmoonia) on osaliselt kadunud: *lükäita* (lükata), *händikaz* (hunt), aga *hämär* (hämar), *külä* (küla) . Erinevalt kõigist teistest läänemere-soome keeltest puudub vepsa keeles astmevaheldus. Samuti ei eristata täishäälikute pikkusi: mez' (mees), mezi (mesi).

Grammatika

Uurali keelkonna kõigile keeltele omaselt on vepsa keel soovõrdne, selles puudub grammatiliselt sugu.

Esita meediumifail
Nina Zaitseva räägib vepsa keeles vepsa keelest (2018)

Isikulised asesõnad

	Ainsus	Mitmus
1.	minä	mö
2.	sinä	tö
3.	hän	hö

Küsisõnad

mi "mis", **ken** "kes", **kut** "kuidas", **kuverz´**, **äjak** "kui palju", **kus** "kus", **kuna** "kuhu", **konz** "millal", **mitte** "milline".

Keelenäiteid

Tervhen!
: Tere!

Minä armastan sindai
: Mina armastan sind

Tämbei om sobat
: Täna on laupäev

üks', kaks', koume, nel'l', viž, kuz', seičeme, kahesa, ühesa, kümne
: üks, kaks, kolm, neli, viis, kuus, seitse, kaheksa, üheksa, kümme

Vaata ka

- Vepsa kõrgustik
- Vepsa kirjandus

Viited

1. http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-05.pdf
2. Eesti Rahva Muuseum: Vepslased (http://www.erm.ee/et/vepslased)
3. Petri Kallio (2014) The Diversification of Proto-Finnic (https://www.academia.edu/10172149/The_Diversification_of_Proto-Finnic). Kogumikus: Joonas Ahola ja Frog (toimetajad), "Fibula, Fabula, Fact: The Viking Age in Finland", lk 155–168. *Studia Fennica Historica* 18. Helsinki.
4. Valter Lang (2018). Läänemeresoome tulemised. *Muinasaja teadus 28*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. Lk 254
5. Tiit-Rein Viitso (2008a). "Läänemeresoome murdeliigenduse põhijooned" (lk 64–70). Raamatus: Tiit-Rein Viitso. Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 65–66
6. Kallio 2014, lk 163
7. Lang 2018, lk 254–257
8. Kallio 2014, lk 165

Kirjandus

- Tiit-Rein Viitso kandidaaditöö "Äänisvepsa murde väljendustasandi kirjeldus" (sarjas "Keele modelleerimise probleeme", 2). Tartu 1966

Välislingid

- Vepsä-englandilaine vajehnik (Vepsa – inglise sõnaraamat) (http://vepsnoid.blogspot.com/p/dictionary.html)
- Вепсский язык (Н.Г. Зайцева) (http://www.vepsia.ru/yazik/yazic.php) (vene keeles)
- Vepsa keel (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=vep) (inglise keeles)
- Vepslased (http://www.eki.ee/books/redbook/veps.shtml)

Vepsakeelne Vikipeedia

Vikisõnastiku kategooria: **Vepsa keel**

- Ajaleht Kodima (http://kodima.rkperiodika.ru/) (vene ja vepsa keeles)
- VEPS.ORG (http://veps.org)
- KODIMA.NAROD.RU (http://kodima.narod.ru)

v · r (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Mall:Uurali_keeled&action=edit)	**Uurali keeled ja murded**
ugri keeled	handi keel • mansi keel • ungari keel
permi keeled	komi keel (permikomi keel, jazva murre) • udmurdi keel (bessermani murre)
mari keeled	niidumari keel • mäemari keel (loodemari murre)
mordva keeled	ersa keel • mokša keel
saami keeled	Akkala saami keel † • Inari saami keel • Kemi saami keel † • Kildini saami keel • koltasaami keel • turjasaami keel • Lule saami keel • lõunasaami keel • Pite saami keel • põhjasaami keel • Ume saami keel
läänemeresoome keeled	eesti keel (mulgi keel, setu keel, tartu keel, võru keel) • isuri keel • karjala keel (livviko ehk Aunuse karjala keel, lüüdi keel) • liivi keel • soome keel (kveeni keel, meä keel) • vadja keel (kreevini keel) • vepsa keel
samojeedi keeled	neenetsi keel (tundraneenetsi keel • metsaneenetsi keel) • eenetsi keel • nganassaani keel • sölkupi keel • kamassi keel † • matori keel † (koibali keel †) • juratsi keel †
kindla klassifikatsioonita keeled	meštšera keel † • muromi keel † • merja keel † • tšuudi keel † •

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Vepsa_keel&oldid=5625905"

Selle lehekülje viimane muutmine: 21:28, 8. mai 2020.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.